

UCH YOSH BOLALARNING INQIROZI VA UNING SABABLARI.

Ilmiy rahbar: Davlatova Zebo Haydarovna

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Elmurodova Dildora Faxritdinovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada yosh davrlar psixologiyasida uch yosh inqirozi davrlari va sabablari haqida etirof etiladi. Bu inqirozning ijobiy va salbiy tomonlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Bola, inqiroz davrlari, ijtimoiy omillar, hissiyotlar, rivojlanish, yangi davr.

Abstract: This article recognizes three age crisis periods and causes in adolescent psychology. The positive and negative aspects of this crisis were discussed.

Key words: Child, crisis periods, social factors, emotions, development, new era.

Аннотация: В данной статье выделяются три периода возрастного кризиса и его причины в психологии подростков. Обсуждались положительные и отрицательные стороны этого кризиса.

Ключевые слова: Ребенок, кризисные периоды, социальные факторы, эмоции, развитие, новая эпоха.

Maktabgacha yosh psixologlar tomonidan uch yoshdan yetti yilgacha belgilanadi. Uch yoshida bola birinchi yosh inqirozini boshdan kechiradi. Yetti yil ham inqiroz davri. Ya'ni, maktabgacha yosh - bu bolaning hayotining birinchi inqirozidan ikkinchi hayot inqirozigacha bo'lgan davri. Uch yoshli chaqaloq allaqachon o'zini odam kabi his qiladi. U birinchi marta shaxs ekanligini, oilaning to'la huquqli a'zosi ekanligini tushuna boshlaydi. U ijro etishni o'rganadi oilaviy majburiyatlar kattalarga yordam berish. O'zi qaror qabul qilishga harakat qiladi. Bu atrofda voqelikni eng katta idrok etish davri. Bolaning rivojlanishi juda tez. Maktabgacha yoshdagi ushbu besh yil davomida u o'yindan ta'lim faoliyatiga qayta tashkil etish uchun vaqtga ega bo'lishi kerak. Ota-onalarning yordami zarur bilim, ko'nikma va malakalarni berishdir.

Bola 3 yoshga qadam qo'yganida undagi eng muhim sifatlar: fe'l-atvori, atrof-muhitga, o'zgalarga bo'lgan munosabati, xulqi, tafakkur va ong kabi psixik aks ettirishning turli ko'rinishlari shakllanadi. Bularning barchasi farzandimiz ongida qarama-qarshiliklar kurashi asosida namoyon bo'ladi. Bu yoshdagi bolalarning hissiyotlari nihoyatda kuchli bo'ladi, ammo ularda shu hissiyotlarini nazorat qilish, boshqarish ko'nikmasi hali shakllanmagan bo'ladi. Agar farzandingizni qandaydir hissiyot qamrab olsa yoki biron narsaga nisbatan xohish paydo bo'lsa, u shu istagiga erishmaguniga qadar tinchlana olmaydi. Masalan, bolangiz chanqadi va u sizning

oldingizga kelguniga qadar sariq stakanda sut ichishni tasavvur qilib keladi, lekin siz unga oq stakanda sharbat quyib berdingiz. Mana shu paytda bolaning hissiyotlari jumbushga keladi va o'zini nomunosib tuta boshlaydi.

Inqirozning ko'rinishlari:

1. Negativizm - bola biror narsa qilishni istamaydi, chunki u kattalar tomonidan qilingan taklif bo'lganligi sabab.

2. O'jarlik - bola o'z aytganida oxirigacha turib oladi. Bu o'jarlikni qat'iylik bilan aralashtirmaslik kerak. Qat'iyatli bola o'z xohlaganini talab qilishi bilan birga kattalarning fikrini inobatga oladi. O'jarlik esa shunchaki o'zi xohlagan narsa bo'lishini talab qilishdir, tushuntirishlar befoyyda.

3. O'zboshimchalik - negativizimdan farqi shundaki, bola kattalarga emas, balki, hayotidagi barcha odatlarga qarshi chiqadi.

4. O'z menini shakllantirish - bola ba'zi harakatlarni kattalarning yordamisiz bajarishi va mustaqil bo'lishga intilishi.

5. Agressivlik - bola to'satdan ota-onasi bilan urishadigan, ustidan kuladigan va sevimli o'yinchoqlarini sindiradigan bo'lib qoladi.

Mutaxassislarning aytishlaricha, boladagi qaysarlik uzoq davom etmaydi va siz o'zingizni xotirjam tutishingiz natijasida vaziyatni ancha yumshatishga erishasiz.

Bolangizning ehtiyojini doim ham qondiraverish mumkin emas. Sababi, u men ota-onamdan ham kuchli ekanman degan xayolga boradi va xavfli vaziyatlarda meni himoya qiladigan inson yo'q deb o'ylaydi. Bu esa o'z navbatida **bolalar nevroziga** olib keladi.

Bola qaysar bo'lganida uni haqoratlab jismoniy jazo qo'llash mumkin emas. Sababi, u men nimanidir xohlasam meni yomon ko'rishadi, jazolashadi, yolg'iz qoldirishadi va hokozolar deb fikrlaydi va natijada farzandingiz o'z istak-xohishlarini aytmaydigan va hamma narsaga ko'nikuvchan bo'lib qoladi.

Uch yoshga yaqin yosh bola birinchi bor bolalar bog'chasiga kelganda unga xuddi hamma narsani yozish mumkin bo'lgan «oppoq qog'oz» degan tasavvur bilan emas, aksincha, tashqi olam ta'sirida to'plangan tartibsiz taassurotlarga ega, deb yondoshishimiz zarur. «Uch yoshli bola kechinmalarida turli chalkashliklardan iborat og'ir bo'shliq mavjud bo'ladi», deydi Montessori. Aksariyat hollarda oxiri uyqu bilan tugaydigan sababsiz injiqliklar va yig'i, uning ustiga yopiriladigan tashqi olamdan olingan hisobsiz taassurotlar hisobiga yuzaga keladi. Hyech kim xayoliga ham keltirmaydiki, sayr bola uchun mehnat hisoblanadi. Ayniqsa, hali uning sezgilari layoqatli bo'lmagani holda ko'rish va eshitish orqali xatolarini to'xtovsiz to'g'rilab boradi. Narsalarni kuzatib ko'zi bilan aniq baholay olmasligi uni o'ta toliqtiradi. o'z yoshligini eslay oladiganlarning hammasi buni tasdiqlashi, yosh bolalarni kuzatuvchi har bir e'tiborli odam buni har qadamda ko'rishi mumkin. Biz bolaga bu og'ir holatdan chiqib olishga yordam berishimiz kerak, unga dunyoni chalkashlik sifatida emas, balki

tabiatan nihoyatda intiluvchanligini hisobga olgan holda, tabiatning qat’iy tartibda ekanini anglashga imkon berishimiz lozim. Bunga yaqinlashish uchun esa bola atrofdan tabiat qoidalari asosida boshlanuvchi uning ichki uyushqoqligi bilan to’g’ridan-to’g’ri aloqador bo’lgan nimadir topishi kerak. Aytaylik, xuddi hasharotdek to’g’ridan-to’g’ri o’z shakl va mohiyatidan kelib chiqib, ranglarning shakli va sifatini topish kerak bo’ladi. Boshqacha aytganda, biz bola uchun aniq belgilangan sharoit yaratib berishimiz va unga intellektual mustaqil mashqlar uchun zarur tashqi vositalarni berishimiz kerak. Bu vositalar tasodifiy yoki o’qituvchi xohishi bilan tanlangan bo’lmasligi kerak. Balki bola uchun aqliy rivojlanishda mustaqil mashqlar obykti bo’lib xizmat qiluvchi, Montessorining sezgi a’zolarini tarbiyalashga qaratilgan didaktik materallari bo’lishi, tajriba orttirilishi natijasida sekin-asta taqdim etishi kerak.

Demak maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalash borasida olib boriladigan ishlarning asosiy maqsadi bolalarga aqliy tasavvur va bilimlarni singdirish, ularda shaxsning aqliy his-tuyg’u va sifatlarini ijobiy munosabatlar va xulq madaniyatini tarbiyalashga qaratilmog’i zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Daminova M., Adambyekova T. «O`yin mashg`ulotlari» T.: «O`qituvchi» 1993y
2. Fausyek Yu.U. Motessori bolalar bog`chasi. T.: «Yangi asr avlodi» 2007y
3. Shodieva Q. “Nutq o'stirish uslubiyoti” T.: 2008 й
4. Jo'raev S., F.Qodirov “Kichkintoylar nutqini o'stirish” T.: 2005 y.
5. Asqarova M., G'.Qodirova “Kichik yoshdagi bolalar nutqini o'stirish” T.: “O'qituvchi” 2001 y
6. G'oziev E. “Ontogeniz psixologiyasi” 2010y